

„Det tyske Socialdemokrati: Dets Historie og
dets Lærdomme.“

Franz Mehring: Die deutsche Socialdemokratie. Ihre Geschichte und ihre Lehre. Eine historisch-kritische Darstellung. Bremen, Schönemann, 1877. (230 S.)

Om Franz Mehring, en talentfuld Journalist og Føljetonist, er eller har været Politispion og en af Reptiliefondets Stipendiater — hvad hans Fjender blandt Socialdemokraterne paa-
staa —, derom kan Anm. ikke vide noget Sikkert. Imod denne i og for sig lidet rimelige Antagelse taler den foreliggende Bog, forsaavidt den i en endog ikke almindelig Grad gjør Indtryk af at være skrevet af en ærlig Mand; for Rigtigheden af de socialdemokratiske Beskyldninger kunde maaske tale det ganske vist ikke helt almindelige Personalkjendskab, Forf. viser sig at være i Besiddelse af; men dette har han vel tildels erhvervet sig derved, at han en Tidlang har staaet i Forbindelse med det socialdemokratiske Parti, omend denne Forbindelse aldrig er gaaet ud over den levende, men rent menneskelige Interesse, med hvilken han fulgte Socialdemokratiets Skjæbne i det Enkelte.» Forf. har i sin Ungdom næret Beundring for Lassalle og haabet, at der af Lassalle'ismen kunde udvikle sig et nationalt Arbejderparti. Hin Beundring har han bevaret nogle Rester af; dette Haab har han maattet lade falde; men han mindes dog endnu, at der ogsaa blandt Socialdemokraterne findes mange begejstrede, ædle, forstandige

„Det tyske Socialdemokrati: Dets Historie og
dets Lærdomme.“

Franz Mehring: Die deutsche Socialdemokratie. Ihre Geschichte und ihre Lehre. Eine historisch-kritische Darstellung. Bremen, Schönemann, 1877. (230 S.)

Om Franz Mehring, en talentfuld Journalist og Føljetonist, er eller har været Politispion og en af Reptiliefondets Stipendiater — hvad hans Fjender blandt Socialdemokraterne paa-
staa —, derom kan Anm. ikke vide noget Sikkert. Imod denne i og for sig lidet rimelige Antagelse taler den foreliggende Bog, forsaavidt den i en endog ikke almindelig Grad gjør Indtryk af at være skrevet af en ærlig Mand; for Rigtigheden af de socialdemokratiske Beskyldninger kunde maaske tale det ganske vist ikke helt almindelige Personalkjendskab, Forf. viser sig at være i Besiddelse af; men dette har han vel tildels erhvervet sig derved, at han en Tidlang har staaet i Forbindelse med det socialdemokratiske Parti, omend denne Forbindelse aldrig er gaaet ud over den levende, men rent menneskelige Interesse, med hvilken han fulgte Socialdemokratiets Skjæbne i det Enkelte. Forf. har i sin Ungdom næret Beundring for Lassalle og haabet, at der af Lassalle'ismen kunde udvikle sig et nationalt Arbejderparti. Hin Beundring har han bevaret nogle Rester af; dette Haab har han maattet lade falde; men han mindes dog endnu, at der ogsaa blandt Socialdemokraterne findes mange begejstrede, ædle, forstandige

og dygtige Mænd. Forf. hører nu til Socialdemokraternes bestemte Modstandere, til «den frisindede og patriotiske Borgerstand»; men han søger dog at bekæmpe dem paa en anstændig Maade, og indrømmer, at hans nuværende Venner jævnlig fuldstændig misforstaa Socialdemokratiet, ligesom de ogsaa for en stor Del bejlene sig af en baade uklog og utilstedelig Bekæmpelsesmaade (Politifølgelsen). Bogen skjæmmes ved nogle Selvmodsigelser og andre Fejl; men Forf.s Bestræbelser for at yde Modstanderne Retfærdighed, hans Anerkjendelse af hans Venners Fejl, Maadeholdet i hans Domme, i Forening med hans Personalkundskab og den ret tiltalende og dygtige Fremstillingsmaade gjør hans Bog ikke til et meget betydeligt Værk men til et ret læseværdigt lille Skrift.

Bogens historiske Afsnit omfatter navnlig Tidsrummet 23. Maj 1863 (o: Stiftelsen af «den almindelige tyske Arbejderforening», der saa beskedent begyndte med kun at forlange almindelig Valgret) til d. 26. Maj 1875 (o: Proklamationen af det nyderligtgaaende Gothaer-Program). Lassalle er altsaa det første Navn, der træder os imøde; «det er», siger Forf. med en betydelig Overdrivelse «ved denne autokratiske Mands energiske Vilje, at det tyske Socialdemokrati blev stampet frem af en endnu steril Jord.» Hvad der navnlig giver Forf. Sympathi for Lassalle, er det, at denne holdt paa det Nationale, paa den «skjønne» nationale Ide; — for den «marvløse» internationale Marx'ske Socialisme, har Forf. ingen Forstand. Det, hvorm Nationaløkonomerne, i det Mindste af Frihandels-skolen, dog ellers plejer at være enige, at de forskjellige Lande ere solidariske, betegnes af Forf. som en «Frase». Da Marx nu i Overensstemmelse med de liberale Nationaløkonomer hylder den «iskolde» Kosmopolitisme, kan han; «den internationale Kommunist», ikke glæde sig ved en saa skaansom Behandling som Lassalle, «den nationale Socialist.» Alligevel har i de sidste Aar Marxianerne vundet Terræn fra Lassalle-nerne: Vel har Internationales organiserende Virksomhed været meget ringe i Tyskland; men en ideel Propaganda er dog udgaaet fra den: «Tyskerne har nu altid en uovervindelig Tilbøjelighed til at generalisere, at theoretisere, at opfatte alle

Ting i det mest principielle, filosofiske, dybsindige Lys, — og hvad vilde Lassalles beskedne Program sige imod Internationales paradisiske Fremtidsbilleder.» — Efter at have skildret os Lassalle og Marx, den «almindelige tyske Arbejderforening» og «Internationale», fortæller Forf., hvorledes v. Schweitzer ikke uden Held søgte at bringe Orden i den Forvirring, der opstod efter Lassalles Død. Schweitzer kaldes «den Værdigste» efter Lassalle og omtales i det Hele med ikke ringe Anerkjendelse. At den fintdannede, begavede, kundskabsrige Adelsmand, hvis Væsen var gennemtrængt af verdensmandsagtig Skepsis og Nydelsessyge, kunde bekvemme sig til at indlade sig med Socialdemokraterne, synes gaadefuldt. Han gjorde det maaske, fordi han i det politiske Liv fandt samme Pirringsmiddel som i Spil; — Schweitzer havde nydt Alt, Alt hvad der kan nydes indenfor Lovlighedens Grænser, og «maaske lidt til»; — nu vilde han ogsaa smage Politiken. Arbejderpartiet bragte han paa Fode igjen; men naturligvis lønnes han med den sædvanlige Utaknemmelighed: han stempledtes med Navnet «Forræder», og tilsidst fandt han det behageligere at ombytte Stillingen som Arbejderfører med Stillingen som Theaterdigter. Schweitzer hørte til den nationale og centraliserende Retning, Liebknecht derimod til den internationalistiske. Alligevel indrømmer Forf., at ogsaa Liebknecht personlig er særdeles agtværdig; «hans Privatliv er i alle Retninger mønsterværdigt.» «Han er — i Modsætning til Lassalle, Marx og Schweitzer — født fattig og forbleven fattig; han nøjer sig med det Tarveligste, naar han kan leve for sin Ide, og han forsmaar det redeligste Erhverv, naar det kunde lede ham bort fra hans Livs Vej. I denne Henseende er han uantastelig; Bebrejdelsen for urene Motiver naar ham ikke til Skosaalen. Men hvor det gjælder hans Sag, vil man i Tyskland forgæves søge den Mand, der med samme Ligegyldighed fører de giftigste og foragteligste Vaaben. Efter at han som Begynder beruste sig i St. Simons Skrifter, stormer han nu med aandeløs Hast efter den kommunistiske Stats Gjøglebilleder, der bestandig vise sig for hans op-hidsede Fantasi; hvad der træder ham hindrende i Vejen, søger han at ødelægge med ethvert, ja med ethvert Middel der blot

lader sig haandtere af brutal Ødelæggelseslyst. Ingen Bagvaskelse er ham saa gemen, at han vilde genere sig for at kaste den i Hovedet paa en politisk Modstander; ingen Kjærlighedens Kaabe finder han for vid, naar det gjælder at dække hans Partis værste Udskejelser; den samme Haand, der hellere vilde visne end besudle sig med nogle Skillinger uretfærdigt Gods, forsvarer det mest æreløse Pengeerhverv, den infameste Korruption. Og det er ikke bevidst Slethed, — ellers kunde han ikke være noget personligt anstændigt Menneske; det er en aandelig Forvildelse, der kun formaar at se Tingene saaledes som de opfattes af en forkvaklet Verdensanskuelses fordrejende Spejl. Og dertil kommer: Liebknecht har de bedste Aar af sit Liv været Emigrant: hvorhen han kommer lugter han Spioner og sporer Forrædere. Der er noget uendeligt Tragikomisk i denne Skikkelse: komisk i den ydre Fremtræden, tragisk i det indre Væsen; det er Landsforvisningens usalige Forbandelse, der har forvandlet en oprindelig ædel og ren Karakter til en saa sørgelig Karikatur.» Og om Bebel siger Forf.: «Bebel er, som bekjendt, en simpel Drejer, uddannet i Landsby- og Søndagsskoler og paa Haandværkssvendens lange Rejser. Den vidtudbredte Anskuelse, hvorefter Bebel er den socialdemokratiske Bevægelses ledende Hoved, er højst fejlagtig: «i aandelig Henseende er han ikke Andet end en Skabning af Liebknecht. Hvad der udmærker ham og har skaffet ham saa store Resultater, ligger i hans Naturs ægte og oprindelige Gehalt: han er paa en vis Maade det legemliggjorte Ideal af en moderne Arbejder i god Forstand. Fordringsløs, beskeden, tarvelig har han en altid levende Lyst til at lade sig belære og en uovervindelig Tilbøjelighed til alvorlig Eftertanke; derhos holder han sit Haandværk i Ære; og han, der havde tusinde Gange mere Ret dertil end Most, Sack, Vahlteich *et hoc genus omne*, har aldrig ladet sig lokke bort fra sit ærlige Arbejdes sunde Grund for at føre en i det inderste Væsen løgnagtig Tilværelse som professionel Folkelærer og Skribent. Hans Indflydelse paa Arbejdermassen er meget stor; han besidder en folkelig Veltalenhed og er altid kun nogle faa Skridt forud for sine Tilhørere, saa at han netop udtaler det, der i deres Sjæl

uartikuleret søger at forme sig. I Sandhed, for at citere et meget misbragt Ord, en Mand af Folket, der i sit Væsen klassisk afspejler nogle karakteristiske Sider af vor Arbejderbefolkning; derhos en Mand med naturlige Gaver, klart Blik, skarp Forstand, hurtig næsten instinktiv Tænkning. Den Maade, hvorpaa han i Rigsdagen førte sin Kamp mod Lasker og Simson, havde virkelig kun faa Parlamentarikere gjort ham efter. Hans historiske Betydning — thi en saadan besidder han — ligger deri, at han er den første og hidtil eneste Haandværker i Tyskland, der bevæger sig i Forgrunden paa den politiske Scene, en Ligeberettiget mellem Ligeberettigede.» Og Hasenclever, der fulgte Schweitzer som Præsident for den almindelige tyske Arbejderforening, skildres som «en gennemgaaende beskeden og tarvelig, godhjertet og vakker, brav Natur, der slet ikke sætter Pris paa hule Theaterfraser.» Men hans Begavelse er ringe, og han formaaede ikke at holde sammen paa Arbejderforeningen. Hans højre Haand, Hasselmann, havde, da han begyndte sin socialdemokratiske Løbebane, «noget Kjækt og Friskt ved sig; Arbejderne saa ham gjerne og kaldte ham «den lange Student»; og dengang holdt han det ikke for uværdigt for en fremtidig Høvding i den røde Republik at vise sig paa Gaden i anstændig Frakke og ren Skjorte»; men «i Løbet af faa Aar blev han en af det offentlige Livs sørgeligste Karrikaturer, en uordenlig Fyr, der gjorde et formeligt Studium af Urenligheden i ydre og indre Henseende.» — — En hel Del andre socialdemokratiske Personligheder omtales, og gennemgaaende sporer man Ønsket om at udtale relativt retfærdige Domme.

Ogsaa Fr. Mehring ønsker at imødegaa Socialdemokratiet; kun mener han, at de hidtil fulgte Kurmetoder have vist sig at være unyttige eller skadelige. Socialdemokratiet har udviklet sig paa en ganske naturlig Maade af de bestaaende økonomiske, politiske, sociale Tilstande; det er ikke et Kunstprodukt fremkaldt af en Flok Banditer, og lader sig ikke bringe ud af Verden ved Hjælp af Politifølgelser (af hvilke de fleste tilmed have været, ikke blot ukloge, men ligefrem stridende mod Loven) eller ved Hjælp af ærekrænkende Beskyldninger mod

Førerne — af hvilke mange ere velmenende Mænd — eller mod Partiets Medlemmer, der netop for Størstedelen høre til Arbejderklassens Elite. Heller ikke den Splid, der saa jævnlig opstaar blandt Socialdemokraterne indbyrdes, have disses Modstandere forstaaet at benytte paa en forstandig Maade; thi den Maade, hvorpaa den anti-socialdemokratiske Presse oftere har forsøgt at gjøre Kapital af enkelte Socialdemokraters Frafald eller Lign., viser i Almindelighed kun, hvor grundigt Pressen mangler Forstaaelse af den socialdemokratiske Bevægelse. En Sygdom, der har sat sig saa fast som den socialdemokratiske, fjernes hverken ved Politifølgelser eller ved Talemaader. Den Marx'ske Socialisme faas ikke ud af Verden ved nogle dumme Bemærkninger om, at den indeholder «Angreb paa Ejendommen, Familien og Religionen»; «den moderne Ridder St. Georg, der bruger den Slags Vaaben, dræber den socialistiske Drage saa lidt, at han tværtimod kun beviser sin egen, fuldstændige Uvidenhed om Stridens første Elementer.» «Lad os dog være retfærdige mod os selv: Hvis Socialdemokratiet virkelig var «Vanvidet i og for sig», det «rene, skjære Vanvid», saa vilde den Kjendsgjerning, at maaske en Million af vore Medborgere slutter sig til det, være en saa haard og tyngende Bebrejdelse mod vor Kultur, vort Folk, vor Tid, at den ikke med god Samvillighed kunde udholdes længere. Nej, hvor forkert den socialdemokratiske Verdensanskuelse end er, saa raader den dog over visse Begreber, som man maa forstaa, over visse Data og Kjendsgjerninger, som man maa kjende, naar man ikke blot vil bestride men ogsaa gjendrive den. Man kan nære hvilke Anskuelser man vil om Arbejderspørgsmaalet, og i denne Henseende kan der herske meget forskellige mellem forstandige og veltænkende Folk, — derom burde alle Forstandige og Veltænkende dog være enige, at der maa gjøres en Ende paa denne dumme Trækken paa Skuldrene, paa denne hovmodige Ignoreren, paa denne superkloge Haanen, kort sagt paa denne dybe Uvidenhed, der vil forhøje Prisen paa Fremtidsreligionens sibyllinske Bøger i en saadan Grad, at selv en saa kraftig Nation som den tyske tilsidst ikke vil kunne overkomme den. Den, der vil fælde en Modstander, maa stille sig paa samme

Grund som han; ellers rammer Vaabnene ikke, og man kæmper i det Tomme. At sige, at Socialdemokratiet er Vanvid, er Intet; det gjælder at bevise det! Vil man bekæmpe det med Held, maa man skille de blændende Vildfarelser og glimrende Halvsandheder ud af det socialdemokratiske Væv; i vor arbejdsomme og ædruelige Tid findes der ikke længere noget glimrende Alexandersværd, der kunde overhugge den gordiske Knude.» I det Øjemed nu at bidrage til Sagens sande Forstaaelse, behandler Forf. i sin Bogs theoretiske Afsnit disse Hovedspørgsmaal: Lassalles Historiens Filosofi, den jernhaarde Lønningslov, Produktionsforeninger med Statskredit, Stats- og Selvhjælp, det internationalistiske Spørgsmaal, Fagforeningerne, den Marx'ske Værditheori, den kapitalistiske Produktionsmaade og den socialistiske Fremtidsstat. Han udtaler sig i dette Afsnit meget stærkt imod de socialistiske Lærdomme, og imod dem er han i det Hele meget haardere end imod Personerne.

Forf. søger først at gjøre Rede for «det historisk-filosofiske Grundlag» for den lassalleske Arbejderagitation, og leverer i dette Øjemed et Referat af Lassalles «Arbejderprogramm». Dette Afsnit forbigaa vi i Tavshed. — Derefter vender han sig til «den jernhaarde Lønningslov», og holder sig her navnlig til Lassalles «Offene Antwortschreiben», «et Mesterstykke af agitatorisk Veltalenhed, til hvilket den tyske Literatur neppe kan opvise Magen.» Heller ikke her ville vi standse: vi have alt tidligere fremhævet, at denne (ricardoske) Lønningslov blev galt anvendt af Lassalle: naar *standard-of-life*-Momentet fastholdes, og naar det staa fast, at *standard of life* ikke blot kan forandres, men faktisk under normale Forhold i det Hele hæver sig, taber Loven det «Grusomme» og bliver i Grunden temmelig intetsigende, og naar det erkjendes, at Loven gjælder ikke blot Arbejdere i populær Forstand (∴ Haandens Arbejdere) men alle Arbejdere i videnskabelig Forstand (altsaa ogsaa Aandens Arbejdere), bliver en Exploitering af den i Lassalles Aand ikke mulig. — Denne meget omtalte Lov beviste for Lassalle Nødvendigheden af Oprettelsen af Produktivassociationer med Statskredit. Ogsaa dem er Forf. en Modstander af, og han paa-viser de forskjellige Fejl, det lassalleske Forslag led af. Vi

underrettes dog her om, at han heller ikke sværmer for den Humbug, der er bleven drevet med Schulze-Delitzsches Opordringer til den hungrende Arbejder om at «spare».

Derefter gaar Forf. over til en Belysning af Internationales Statuter (1864) og Chemnitzer Programmet (1866). Hvad de første angaar, kan han, uagtet det Internationalistiske netop er ham særligt modbydeligt, ikke negte, at de ere godt skrevne, ja «ubetinget det Bedste af hvad Karl Marx har præsteret i den agitatoriske Genres Stil.» Chemnitzer Programmet, der kun er to Aar yngre end Internationales Statuter, er væsenligt et Produkt af Marx's Tilhængere Liebknecht og Bebel; men det indeholder dog ikke meget af den internationalistiske Kommunisme, men egentlig kun det, man har betegnet som «Socialdemokratiets berettigede eller delvis berettigede Fordringer», — nemlig: almindelig Valgret, Folkevæbning i Stedet for staaende Hær, Ophævelse af Stands-, Fødsels- og Konfessionsforrettigheder, Kirkens Adskillelse fra Staten, Skolens Adskillelse fra Kirken, Statsskoler, Næringsfrihed, kommunal Selvstyrelse, Nævninger, offentlig og mundtlig Retspleje, Forsamlings- og Foreningsret. Disse Fordringer, der tildels gaa igjen i Eisenacher-Programmet (1869) og i Gothaer-Programmet (1875), synes i en særlig Grad at opvække Forf.s Forbitrelse. Han indrømmer vel, at de ikke have noget at gjøre med den socialistisk-kommunistiske Tanke i og for sig; men han finder dog, at de udspringe fra en politisk Radikalisme, der, naar den blev gennemført i sit fulde Omfang, godt en skøn Dag kunde bringe os ind i den socialistiske Stat. De nævnte Fordringer ere, som bekjendt alle skrevne ud af nordamerikanske, schweiziske eller engelske Love. Hertil bemærker nu Forf. Følgende: «Det er visselig taabeligt at bebrejde et Parti, at det retter sine Fordringer efter andre Landes Erfaringer, men man kan da i det Mindste forlange, at det omsætter disse Fordringer fra Udlandet i Landets Mønt, o: at det afpasser dem efter Hjemmets ejendommelige Forhold. Men derom er der ikke Tale ved Socialdemokratiet; den Drømme-Fantastik, der er ligesaa ejendommelig for den tyske «proletarisk-videnskabelige Kommunisme» som de sværmeriske Gjøglerier for de ældre franske

Socialister, hindrer enhver Følelse for konkret Bestemthed. Hist tager Socialdemokratiet Tanker af politisk-radikale Programmer, her Paragrafer af amerikanske, engelske, schweiziske Love; dypper saa disse Grene af det levende Træ saa længe i Fraseskedevandet, til alle Spor af organisk Liv ædes bort, og kaster saa dette Knippe tørre Kviste hen til det bestaaende Samfund med dette elskværdige Alternativ: «Dér! Dette er de mest oplyste Aanders ædleste Tanker. Dette er de bedste Bestemmelser af de bedst regerede Landes bedste Love. Antag dem, velan saa sikrer I Jer maaske et fredeligt Forløb af den sociale Revolution. Antager I dem ikke, *tant mieux*, saa denunciere vi Jer for Arbejderne, fordi I ikke kan eller vil hjælpe, — og alt Blodet komme over eders Hoveder!» Dette er de «berettigede Fordrings Bersærkerlogik». Forf. tilføjer, at selv den socialistiske Arbejderbeskyttelseslov, der for nogle Maaneder siden forhandlede i den tyske Rigsdag, at selv denne Lov — «uden Spørgsmaal Partiets formelt og materielt bedste legatoriske Præstation» — kun havde et agitatorisk Formaal. Og han slutter sin Diatribe imod de «berettigede Fordringer» med den Paastand, at det slet ikke nytter at gaa ind paa dem, da Socialdemokraterne slet ikke mener det alvorligt med dem, men kun bruger dem som Skalkeskjul.

Her kan der nu være Anledning til at indskyde et lille Spørgsmaal. Paa hvad Maade har Fr. Mehring og alle de Mange, der dele hans Opfattelse af de «berettigede Fordringer», egentlig tænkt sig at bekæmpe Socialismen og Socialdemokratiet? (thi om Kamp herimod er man jo enig). Den negative Bekæmpelsesmaade duer ikke. Ved Politifølgelser kan man vel opnaa øjeblikkelige Resultater; men noget varigt Udbytte kunne de ikke skaffe. En aandelig Magt undertrykkes ikke ved fysiske Midler, ved Politistokke, Fængsel, Krudt og Kugler; og naar det socialdemokratiske Arbejderparti først faar den faste Organisation som det hidtil har savnet, vil det kunne udfolde en fysisk Magt, som det vist vil være de andre Partier lidt vanskeligt at knække. Hvorledes man saa vender og drejer Sagen, viser den negative Bekæmpelsesmaade sig som ubrugelig eller i det heldigste Tilfælde, som kun af rent forbigaaende Nytte.

Det er altsaa, hvad ogsaa M. andetsteds indrømmer, en positiv Bekæmpelsesmaade, der bør følges. Men skulde den ikke netop bestaa deri, at der søges tilvejebragt saadanne Samfundstilstande, at Borgerne ikke længere ere «berettigede» til at klage? Netop medens vi skrive dette, modtage vi Referat af Forhandlingerne paa den «første tyske Arbejderkongres», der i Slutningen af Oktober afholdtes i Gera. Vi se der, hvorledes denne anti-socialistiske Forsamling gjorde gjældende — vi tro med fuld Ret —, at Grunden til, at Kampen med Socialdemokratiet hidtil har været saa resultatløs, maa søges i den taabelige Bekæmpelsesmaade, man har fulgt: istedetfor den negative Bekæmpelsesmaade burde Kampen føres positivt: skulle Arbejderne forsone sig med Samfundet, maa deres berettigede Fordringer anerkjendes. Vil man vinde Arbejderne, maa man komme dem imøde. For denne Sandhed synes Mehring ikke ret at have faaet Øjet op.

Hvad Strikespørgsmaalet angaar, fremhæver Forf. Lassalles fjendlige Holdning ligeoverfor det. Lassalles Efterfølger, Schweitzer, søgte derimod at organisere Strikerne, fordi den kloge Mand vel indsaa, at «det store Mavespørgsmaal maatte overføres fra den politiske Theori i det daglige Livs Praxis». «Den Tanke, udødeligt at sammenknytte Arbejdernes industrielle Interesser med deres politiske «Treiben», er det eneste Spor, som Schweitzer har efterladt i det tyske Socialdemokratis Theori, men det bærer ganske denne klart seende Aands Præg. Principielt er det, set fra Lassalles Standpunkt, et slemt Tilbagekridt; praktisk har det nyttet Bevægelsen i høj Grad.» Over de socialdemokratiske Fagforeninger bryder Forf. Staven; men overfor de Hirsch-Duncker'ske er han forøvrigt ikke en Smule mere anerkjendende. — Under Omtalen af Eisenacher- og Gotha-Programmet giver han derefter nogle Bidrag til Spørgsmaalet om Arbejderens Ret til «det fulde Arbejdsudbytte», om Marx's Værdilære og om den kapitalistiske Produktionsmaade med dens Fordele og Mangler. Endelig slutter han sin Bog med nogle Betragtninger over den «socialistiske Fremtidsstat.» Naturligvis har han Ret i, at de Forestillinger, Socialisterne gjøre sig om Fremtidssamfundet, ofte ere naragtige og

barokke, og altid ere yderst uklare. Men naar de vægre sig ved at skildre Fremtidens Stal og Samfund, saa har han ikke Ret til at bebrejde dem det: sikkert er det, at Samfundet og dets tre »Grundpiller« ikke ere ubevægelige; der udvikler sig, og vil bestandig udvikle sig ny Samfundsformer; det 19de Aarhundredes Samfund er et andet end det 18des, og det 20de Aarhundredes vil atter være forskjelligt fra det 19des. Saa meget kunne vi sige med Sikkerhed, men heller ikke mere. Socialisternes Fejl bestaar ikke i, at de vægre sig ved at udmale Fremtidssamfundet, men snarere i det Modsatte.

A. P.
